

Elena Bazhenova

Południowy Uniwersytet Federalny
Rostów nad Donem

Grzegorz Sroślak

Uniwersytet Jagielloński

ZARZĄDZANIE REGIONEM, REGIONALIZM I REGION W FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Abstract

Regional management, regionalism and region in Russian Federation

Regional sciences in Russia have a long and rich history. From a historical point of view, it's beginnings can be found in the early XX century – during the time of organising the Soviet system and economy within the framework of ZSRR, when the science of regional management had led to creating many practical social solutions, and some ,though they are now attributed to other sciences, economical.

Importance of regional sciences had risen a lot in the past 20 due to changes in national economy as a whole caused by the process of switching to free market which creates the need for working out new laws, that could regulate reshaping the economy on a regional level, including at the same time the needs of whole country and its economy.

It is possible to notice regularities connected with regulative and real practices within the regional management science, that can be summed up by saying that officially declared political and economical goals are not always in relations to actual social and economical practices. As a consequence, a problem of defining the real state of matters within this domain..

As a consequence, it was necessary to assess the true conditions existing within this field through analysing particular topics connected to that domain of science.

As a result of conducting an analise a belief was made, that the main subject of concepts of regional management, as well as actual political decisions regarding this issue was the need to adapt regions and their economies and population to the current and future production needs, most commonly on the national level.

Keywords: regional management, regionalism, region, Russian Federation

Streszczenie

Nauki o regionie mają w Rosji długą tradycję i bogate doświadczenia. Z historycznego punktu widzenia jego początków upatruje się w latach 20. XX wieku – w okresach organizowania

systemu i gospodarki sowieckiej w ówczesnym ZSRR, kiedy w ramach nauki o regionach i zarządzaniu nimi kształtowało się wiele praktycznych rozwiązań społecznych, głównie gospodarczych, nominalnie przypisywanych innym naukom.

Znaczenie nauk o regionie wzrosło w zdecydowany sposób w ostatnich dwudziestu latach ze względu na zachodzące zmiany w gospodarce narodowej jako całości, w postaci procesów jej urynkwienia i wynikających stąd potrzeb wypracowania zasad regulujących rynkową przebudowę gospodarki na poziomie regionów, z uwzględnieniem jednocześnie potrzeb całego państwa i całej gospodarki.

Można jednak zauważyć pewne prawidłowości związane z praktyką w sferze regulacyjnej i realnej w dziedzinie nauk o regionie, których istotę można sprowadzić do twierdzenia, że deklarowane oficjalne cele polityczno-gospodarcze i naukowe nie zawsze są zgodne z praktyką społeczno-gospodarczą.

W konsekwencji należało określić stan rzeczywisty, istniejący w tym obszarze, analizując poszczególne zagadnienia związane z tą dziedziną nauki.

W wyniku przeprowadzonej analizy powstało przekonanie, że zasadniczą przesłanką tworzonych koncepcji w zakresie zarządzania regionem, jak i praktycznych decyzji politycznych w tym zakresie, była konieczność dostosowania regionów, ich gospodarek i społeczności do bieżących i perspektywicznych potrzeb produkcyjnych, i to najczęściej na poziomie gospodarki państwa rosyjskiego jako całości.

Słowa kluczowe: zarządzanie regionem, regionalizm, region, Federacja Rosyjska

Wstęp

U źródeł niniejszej analizy leży obserwacja zjawisk i mechanizmów zachodzących w obszarze rosyjskich nauk o regionie i spostrzeżenie, że w konsekwencji należało określić stan rzeczywisty, istniejący w tym obszarze, analizując poszczególne zagadnienia związane z tą dziedziną nauki.

Dzięki prześledzeniu tych zagadnień uzyskano odpowiedź na pytanie o istotę i główne treści nauk o zarządzaniu regionem w Rosji.

Miejsce i rola nauk o zarządzaniu regionem w rosyjskiej praktyce społeczno-gospodarczej

Nauki o zarządzaniu regionem jako przedmiot badawczy mają w Rosji długą tradycję i bogate doświadczenia. Z historycznego punktu widzenia jej początków upatruje się w latach 20. XX wieku, w okresach organizowania systemu i gospodarki sowieckiej w ówczesnym ZSRR, kiedy w ramach nauki o regionach i zarządzaniu nimi kształtowało się wiele praktycznych rozwiązań społecznych i głównie gospodarczych, nominalnie przypisywanych innym naukom, jak na przykład ogólnej teorii zarządzania i kierowania, naukom planistycznym, polityce surowcowej czy polityce społecznej. Znaczenie regionalizmu stopniowo wzrastało w systemie sowieckim, chociaż w pewnych okresach wzmocnienia

centralizmu politycznego i gospodarczego (zwłaszcza stalinowskim) tylko deklaratorywnie – wbrew realnie zachodzącym zjawiskom oraz procesom politycznym i gospodarczym.

Znaczenie nauk o regionach wzrosło w zdecydowany sposób w ostatnich dwudziestu latach ze względu na zachodzące w gospodarce narodowej jako całości zmiany w postaci procesów jej urynkowania i wynikających stąd potrzeb wypracowania zasad regulujących rynkową przebudowę gospodarki na poziomie regionów z jednoczesnym uwzględnieniem potrzeb całego państwa i jego gospodarki. Rola tych rozwiązań nasiliła się wraz z nastąpieniem tendencji odśrodkowych w poszczególnych regionach zagrażających rozpadem całego państwa, a później wykształceniem się realnego zakresu niezależności poszczególnych regionów (choć niezależności o różnym poziomie w odniesieniu do poszczególnych podmiotów Federacji Rosyjskiej). Ten ostatni czynnik – proces znacznego wzrostu suwerenności poszczególnych regionów tworzących Federację Rosyjską – przyczynił się do uzupełnienia (w obszarze regionalizmu) badań nad prawidłowościami rozmieszczenia sił produkcyjnych, jakimi dysponuje cała gospodarka narodowa, badaniami nad charakterem i prawidłowościami społecznego i gospodarczego rozwoju danych regionów.

W warunkach kształtowania i rozwoju gospodarki rynkowej szczególne znaczenie w naukach o regionach i zarządzaniu nimi ma (podobnie zresztą jak w początkowych okresach tworzenia regionalizmu) ich aspekt ekonomiczny, przy czym regionalizm ekonomiczny rozumiany jest jako dział wiedzy o rozmieszczeniu sił produkcyjnych i zasadach prowadzenia ekonomiki regionu. Często zaznacza się, że regionalna ekonomika to jedyna dyscyplina ekonomiczna maksymalnie korzystająca z teorii regionów – ich zasobów naturalno-surowcowych, wiedzy o procesach demograficznych i zasobach siły roboczej, ekonomiki regionu i innych pokrewnych dziedzin. Stwierdza się ponadto, że znaczenie wiedzy o prawidłowościach funkcjonowania regionów jest o tyle istotne, o ile umożliwia podejmowanie trafnych i skutecznych działań w zakresie przemieszczania sił produkcyjnych – adekwatnie do potrzeb danego regionu i jednocześnie całej gospodarki, pozwala na podejmowanie efektywnych decyzji w zakresie zarządzania i marketingu regionalnego, prowadzenie giełd regionalnych (głównie towarowych), kształtowanie regionalnych podatków, ułatwia analizę działalności gospodarczej oraz stosunków handlowych pomiędzy regionami i w ramach poszczególnych regionów, czy też upraszcza zasady zawierania umów ekonomicznych i współdziałania różnego rodzaju podmiotów gospodarczych. Bez wiedzy o specyfice poszczególnych regionów, wiedzy o ich zasobach surowcowych i warunkach przyrodniczo-klimatycznych, wiedzy o ich ekologii czy istniejących kompleksach produkcyjno-przemysłowych nie byłoby to możliwe. Zgodnie jednak z nowymi potrzebami regulacyjnymi i realnymi regionów uwzględnia się także konieczność analizowania procesów społecznych poszczególnych regionów oraz innych tendencji napływających z zewnątrz do rosyjskich regionów i metod zarządzania nimi [Зонова, 1999: 155].

Źródła koncepcyjne regionalizmu i zarządzania regionami

U podstaw dzisiejszej nauki o regionach i metodach zarządzania nimi legły zasady wynikające z koncepcji kształtowania regionalnych kompleksów gospodarczych wypracowanych jeszcze w okresie funkcjonowania ZSRR, a szczególnie w okresie przed II wojną światową [<http://lib.rus.ec>]. Można powiedzieć, że zarówno kształt terytorialny samych regionów, jak i wiedza na ich temat były pochodną potrzeb gospodarczych poprzedniego systemu społeczno-ekonomicznego. U podstaw tak rozumianej koncepcji regionalizmu leżało przekonanie (szczególnie Kolosovskiego [<http://region06.moy.su>]), że właściwy podział państwa na konkretne, odrębne, duże regiony, o charakterze głównie ekonomicznym przyczyni się do ich kompleksowego rozwoju głównie dzięki stworzeniu warunków do wewnętrznej kooperacji tworzących go elementów – co w rezultacie zaowocuje zwiększeniem ich specjalizacji produkcyjnej i podniesieniem poziomu konkurencyjności, a dzięki temu wzrostowi gospodarczemu całego państwa.

Ekonomiczne podstawy nauki o regionach znalazły także wyraz w kilku istotnych gospodarczych założeniach tej nauki. Po pierwsze przyjęto, że całe terytorium państwa zostanie podzielone na regiony o charakterze gospodarczym, wydzielone na podstawie istotnych cech gospodarczych (a dokładniej na podstawie charakteru sił produkcyjnych), reprezentujące w swoim całokształcie zbudowany i pełny układ regionalnego systemu sił produkcyjnych. Po drugie założono, że każdy z powołanych regionów stanowi obraz wszechstronnego rozwoju sił produkcyjnych funkcjonujących na jego terytorium, obejmując przy tym zasoby przyrodnicze, aparat produkcyjny oraz ludność wraz z jego kulturą pracy, sieciami komunikacyjnymi i inne materialne wartości. Po trzecie stwierdzono, że realizacja postawionych przed każdym regionem zadań, głównie gospodarczych, będzie prowadzić do wzrostu jego specjalizacji w tych branżach, jakie na jego terytorium mogą być rozwinięte w jak najpełniejszy i najbardziej efektywny sposób. Po czwarte założono, że każdy region realizuje zadania kompleksowego rozwoju gospodarczego na własnym terytorium w celu jak najpełniejszego zaspokojenia istniejących tam produkcyjnych i społecznych potrzeb z wykorzystaniem lokalnych źródeł surowców i energii. Po piąte stwierdzono, że rozwój każdego regionu powinien być realizowany w takiej formie, aby zapewnić materialny i kulturowy rozwój wszystkich grup narodowościowych. Po szóste przyjęto, że wymiana handlowa pomiędzy poszczególnymi regionami może nastąpić tylko w skrajnych sytuacjach i z wykorzystaniem niewielkich ilości ich zasobów własnych.

Zasadnicze znaczenie dla rozwoju nauki o regionach i zarządzaniu nimi miały badania umożliwiające podjęcie działań planistycznych w zakresie rozmieszczenia sił produkcyjnych i opracowanie metod rozwoju terytorialnego. Badania tego rodzaju były skierowane na zrealizowanie zadań związanych z podniesieniem poziomu efektywności rozmieszczenia sił produkcyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem przemieszczenia tych środków na północ i wschód państwa sowieckiego, opracowanie programów dużych projektów inwestycyjnych oraz na stworzenie metodologicznych zasad planowania regionalnego.

Do zasadniczych dokonań rosyjskiej nauki o regionach, uzyskanych jeszcze w okresie międzywojennym, zalicza się obecnie (pomimo zmian ustrojowych) zasady podziału pracy pomiędzy regionami, zasady specjalizacji produkcyjnej regionów, zasady prowadzenia działań na rzecz kompleksowego rozwoju regionów, stworzenie teorii budowy terytorialno-produkcyjnych kompleksów, zasady rozsiedlania ludności, zasady badań prawidłowości cykli produkcyjnych regionów, modelowanie rozwoju gospodarki regionu, opracowanie schematów oraz prognoz rozwoju i rozmieszczenia sił produkcyjnych w ramach danych regionów. Do najważniejszych osiągnięć regionalizmu ówczesnego okresu, nieodbiegających od poziomu światowego, zalicza się rozwiązania dotyczące opracowania i wprowadzania w życie metod prognozowania i planowania. Doszło także do rozwoju badań w zakresie modelowania rozwoju i rozmieszczenia gałęzi gospodarczych oraz wielogałęziowych kompleksów, zbudowania bilansów międzygałęziowych, modeli regionalnego rozwoju oraz modeli rozwoju międzyregionalnego.

Aktualne problemy definiowania regionów, regionalizmu i zarządzania regionem

Zasadniczą rolę w teorii regionalizmu i w sposobach jego definiowania zajmują pojęcia regionu, regionalizmu i regionalizacji. We współczesnej nauce rosyjskiej pojęcia te nie mają jednakże jednoznacznego określenia. Za przykład może posłużyć samo pojęcie regionu jako konstytuujące dla dalszych rozważań i definiowania także pochodnych. Można tutaj przytoczyć najczęściej spotykane sposoby definiowania pojęcia regionu:

- region to część państwa charakteryzująca się przyrodniczo lub historycznie ukształtowanymi czynnikami ekonomiczno-geograficznymi wraz z mieszkającą na niej ludnością; ich specyfika jest bezpośrednio kształtowana przez charakter tego regionu,
- region to przestrzennie zorganizowana forma aktywności ludności, obejmująca wielorakie sfery życia, zarządzana przez jedno polityczno-administracyjne centrum, oparta na samorządności społeczności lokalnej tego regionu,
- przez region można także rozumieć jednostkę organizacyjną produkcyjno-społecznego życia ludności, wyodrębnioną z innych podmiotów przez polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe, etniczne i inne cechy,
- region to również terytorium posiadające własne administracyjne granice, charakteryzujące się zasadniczymi cechami – kompleksowością, całościowością, specjalizacją w wyborze formy zarządzania własną społecznością i terytorium, to znaczy istnieniem określonych podmiotów i instytucji zarządzających [Клемешев, 2005; Главацкая, 2002; Бутов, Игнатов, Кетова, 2000].

Taka niejednoznaczność i obszerność pojęcia regionu przekłada się na pojmowanie polityki regionalnej i w konsekwencji praktyczne próby jej realizacji.

Można to zauważyć między innymi na przykładzie polityki budżetowej realizowanej w odniesieniu do regionów i powiązanej z polityką regionalną.

Podobne problemy można zauważyć w odniesieniu do problematyki definiowania regionalizmu jako nauki. Jedną z koncepcji zakłada, że regionalizm ma za zadanie zdefiniować i zanalizować relacje pomiędzy terytorium a grupą społeczną. Rolą nauki i naukowców w tym kontekście jest w konsekwencji dokładne zdefiniowanie kategorii „przestrzeń członkowska” i „przestrzeń terytorialna”. Pod pierwszym pojęciem rozumie się grupy społeczne charakteryzujące się określonymi socjokulturowymi cechami, a pod drugim – grupy, których istnienie jest związane z położeniem geograficznym. Zaznacza się przy tym, że oba te kryteria nie zawsze są do siebie dostosowane. Źródłem tak rozumianego regionalizmu są relacje pomiędzy państwem – narodem lub zespołem narodów – i jego potrzebami jako całości a potrzebami poszczególnych narodów realizowanymi w procesie ich politycznych ruchów niepodległościowych lub separatystycznych albo w procesie krystalizowania się ich odrębnych interesów społeczno-ekonomicznych. W takim rozumieniu regionalizmu przedmiotem jego zainteresowań jest nie tylko proces uświadamiania sobie odrębności społecznej, kulturowej i gospodarczej danych grup społecznych, ale także badanie prawidłowości zachodzących w tym kontekście mechanizmów i zjawisk, których najczęstszym celem jest dążenie do częściowego lub pełnego przejścia w określonym zakresie kontroli nad danym terytorium.

Bliskim takiego rozumienia regionalizmu, i w pewnym sensie jego pochodną, jest ujmowanie go jako analizy bieżących relacji pomiędzy centrum polityczno-administracyjnym państwa a poszczególnymi regionami i poszukiwanie rozwiązań pojawiających się problemów na tej płaszczyźnie, przy założeniu istnienia pryncypialnych, długofalowych celów zachowania integralności terytorialnej całego państwa. Inaczej mówiąc, regionalizm to nauka o działaniach dostosowawczych poszczególnych regionów do potrzeb całego państwa. W takim rozumieniu regionalizm zbliża się do polityki regionalnej.

W innym ujęciu podstawą regionalizmu powinna być identyfikacja regionu, a następnie zbadanie i zdefiniowanie relacji: władza centralna – władze regionalne, władze regionalne – organy samorządu lokalnego, relacji w układzie region – inne regiony, oraz relacji pomiędzy władzami regionalnymi a instytucjami i strukturami społeczeństwa obywatelskiego oraz relacji regionu w układzie międzynarodowym.

Należy także zwrócić uwagę na dwuaspektowe definiowanie regionalizmu. W pierwszym z nich akcentuje się wpływ naturalnych, przyrodniczych czynników na powstawanie terytorialnych organizacji grup społecznych oraz wpływ tych uwarunkowań na charakter socjalnych, politycznych, ekonomicznych i kulturowych wyznaczników funkcjonowania tych grup. W takim sensie regionalizm może być analizowany w następujących kategoriach:

- jako społeczny rezultat nakładania się na siebie etnicznych, rasowych i językowych cech żyjących na wspólnym terytorium grup etnicznych,
- jako ekonomiczna synergia tych gospodarczych jednostek, które działają na danym terytorium,

- jako wspólnota tożsamy wartości związanych z kulturą, religią i tradycjami historycznymi,
- jako solidarność polityczna.

W drugim natomiast rozumieniu regionalizm można ujmować jako ogólne definiowanie różnego rodzaju intelektualnych tendencji i doktryn nakierowanych na racjonalne wykorzystanie istniejących w ramach danych społeczności terytorialno-grupowych zasobów [www.prof.msu.ru].

Należy zaznaczyć, że z formalnego punktu widzenia u przyczyn powstania regionalizmu jako nauki o regionach i sposobach ich funkcjonowania legły praktyczne potrzeby zarządzania wyodrębnionymi z całej państwowej struktury podmiotami administracyjno-społecznymi.

Istniejąca wielość i różnorodność definicji regionu i regionalizmu potwierdza brak konsensusu w tej dziedzinie. Co więcej, zauważa się że wśród istniejących publikacji na ten temat dominują prace o charakterze empirycznym, realizowane w ramach różnych oddzielnych odłamów nauk o regionach, zajmujących się często tą problematyką tylko pośrednio. Zauważalny jest niedostatek metodologiczny tych opracowań i ogólnie publikacji o metodologicznym charakterze. Wśród rosyjskich opracowań dominują prace typu *case study* i tylko w niewielkim stopniu są to teksty o charakterze teoretycznym – systematyzującym. Często zatem można spotkać się z opinią, że w rosyjskiej nauce o regionach brakuje całościowego, wspólnego, uogólnionego ujęcia i jednocześnie nie ma ogólnie zaakceptowanej metodologii badań tej sfery stosunków społeczno-ekonomicznych [http://dvo.sut.ru/libr].

Na podstawie definiowania regionu i w określonej mierze definiowania regionalizmu podejmuje się próby zdefiniowania zarządzania regionem. W rozważaniach nad zarządzaniem regionem częstym punktem odniesienia są zmiany ustrojowe i społeczno-gospodarcze, jakie nastąpiły w latach 90. XX wieku, po nominalnym upadku systemu nakazowo-rozdzielczego w ZSRR. Budowa Federacji Rosyjskiej jako nowego suwerennego państwa doprowadziła do wzrostu zainteresowania problematyką regionów oraz celami i metodami zarządzania nimi. Zainteresowanie to powodowane było bieżącymi problemami funkcjonowania państwa rosyjskiego jako całości i narastającymi tendencjami separatystycznymi w wielu regionach. Przyczyną takiego stanu rzeczy były między innymi narastające trudności gospodarcze oraz polityczne Rosji, i w konsekwencji konieczność zaspokajania potrzeb regionów z wykorzystaniem ich własnych środków. Sytuacja ta wymusiła podjęcie wielu działań społecznych i gospodarczych o regionalnym nastawieniu. W rezultacie powstała sytuacja, w której realne możliwości działań prorozwojowych regionalnych władz w istotny sposób zależą od tego, w jakim stopniu władze te zorganizują system zarządzania danym regionem – system dostosowany do realnych możliwości pomocy państwa oraz własnych zasobów społeczno-gospodarczych. Inaczej mówiąc, skuteczność zarządzania regionem jest pochodną oceny sytuacji bieżącej i umiejętności antycypacji przyszłości.

Zasady zarządzania regionem w tym kontekście są oparte na kilku elementarnych zasadach. Po pierwsze, uwzględnia się specyfikę aktualnej sytuacji zarzą-

dzania regionami. Po drugie, proponowane są, stosownie do istniejącej sytuacji, koncepcyjne metody zarządzania, w ramach których konkretyzuje się istotne cechy zarządzania, jego rolę i miejsce w ogólnym systemie decyzyjnym. Po trzecie, korzysta się z definiowania przestrzeni regionu jako wartości społecznej, powstałej w procesach wzajemnego społecznego oddziaływania na siebie grup społecznych. Po czwarte, buduje się koncepcyjny model zarządzania regionem z wykorzystaniem jego wielowariantowości i uwzględnieniem specyfiki danego regionu [<http://ecsocman.hse.ru>].

Przyjmuje się, że w budowie koncepcji zarządzania danym regionem należy uwzględnić jego specyfikę. Nie można jednak pominąć tego, że w ujęciu historycznym regiony w Rosji powstawały, opierając się na administracyjno-terytorialnych zasadach, będących z kolei pochodną potrzeb gospodarczych (a dokładniej produkcyjnych) tworzącej się po rewolucji bolszewickiej gospodarki sowieckiej. Terytorialno-administracyjne czynniki wyznaczające zasady zarządzania regionami w znacznym stopniu przetrwały do dzisiaj i nawet zachowały swoje dominujące możliwości oddziaływania na inne aspekty zarządzania regionem. Wpływa to bezpośrednio na treść, styl i metody zarządzania regionem oraz powoduje istotne regulacyjne i realne problemy w funkcjonowaniu regionów.

Etapy rozwoju nauk o regionach w Rosji

Jak już wspomniano – źródła historyczne regionalizmu sięgają lat 20. XX wieku, kiedy to istotnym przedmiotem badań tej powstającej wówczas nauki były zakrojone na wielką skalę przedsięwzięcia gospodarcze mające zbudować podstawy gospodarki sowieckiej na całym tworzonym wówczas terytorium ZSRR. Przykładem może być w tym przypadku przygotowanie planu elektryfikacji Rosji, którego zasadniczą częścią były prognozy na okres 10–15 lat w ujęciu regionalnym, co odnosiło się do funkcjonujących wtedy ośmiu gospodarczych regionów. W późniejszym okresie – industrializacji ZSRR (1930–1940) – znaczenia nabrały naukowo-badawcze i projektowe prace związane z problemami rozwoju terytorialnego. W okresie tym istotną rangę miały prace planistyczne i projektowe, dzięki którym były możliwe modernizacja starych i konstruowanie nowych obiektów i całych kompleksów przemysłowych, tworzenie nowych miejsc pracy, powstawanie całych centrów przemysłowo-industrialnych, a w ich ramach nowych specjalności produkcyjnych i zawodowych czy też nowych miast i osiedli mieszkalnych, najczęściej dostosowanych do potrzeb gospodarczych (nowe ośrodki produkcyjne i industrialne).

Niezależnie od tego, że w tych pracach projektowych i planistycznych stosowane były istniejące już naukowe metody w postaci zbilansowanych rozliczeń, kolejnych przybliżeń czy oceny ekspertów, zaczęto także wykorzystywać takie rozwiązania naukowe, jak mechanizm absolutnej i relatywnej efektywności wraz z zastosowaniem wskaźników zwrotu z inwestycji, współczynnika ich efektywności czy też formuły kosztów relatywnych.

Jeszcze innym czynnikiem mającym wpływ na naukę o regionach ówczesnego okresu, szczególnie w zakresie planowania terytorialnego i badania problemów funkcjonowania regionów, była geografia gospodarcza. Oficjalnie geografia ta była ujmowana jako metodologiczna i organizacyjna baza planowania terytorialnego i planowania w zakresie rozmieszczenia regionalnych środków produkcji.

Na koniec lat 50. przypadły zjawiska zbliżania i łączenia rozwijających się do tej pory odrębnie różnych kierunków i odgałęzień nauk o regionach, przy czym zjawisko to następowało zarówno na wewnętrznym (w ramach ZSRR) gruncie, jak i w skali międzynarodowej.

Regionalizm rosyjski w latach 60. i 70. XX wieku, korzystając z nowych koncepcji naukowych innych nauk tego okresu, przedstawił nowe, własne rozwiązania oraz zaproponował nowe obiekty badań. Istotne znaczenie dla nowych koncepcji regionalizmu miały teorie, zgodnie z którymi zasadniczą rolę odgrywają zjawiska i prawa analizujące problemy funkcjonowania społeczności w warunkach sprzeczności i konfliktów – zarówno indywidualnych, jak i grupowych (w tym regionalnych). Oprócz tego ówczesne analizy i prognozy odnosiły się do zachowań badanych podmiotów podejmujących decyzje w sytuacji ryzyka i niepewności. Regionalizm tamtego okresu wykorzystywał teorię strukturalizmu oraz zasady prakseologii. W rosyjskim ujęciu oznaczało to zorientowanie na funkcjonalne cechy charakterystyczne dla przestrzennych form zorganizowania społecznego (regionów i innych), wyrażające się głównie w gospodarczych jego formach, jak na przykład metodyka budowy i funkcjonowania kompleksów przemysłowych, metodyka budowy transportowych i komunikacyjnych węzłów, budowa aglomeracji miejskich, budowa miejskich i wiejskich osiedli mieszkaniowych.

Duże znaczenie w tym okresie zyskała także teoria biegunów wzrostu francuskiego ekonomisty François Perroux, której podstawą było założenie o dominującej roli gałęziowej struktury gospodarki narodowej z najważniejszą pozycją sfer wytwarzających nowoczesne towary i usługi. Teoria ta korespondowała z teorią produkcyjno-terytorialnych kompleksów Kolosovskiego [<http://www.geogr.msu.ru>]. Centra te, w których rozmieszcza się przedsiębiorstwa perspektywicznych technologicznie gałęzi, stanowią jednocześnie bieguny przyciągające inne zasoby produkcyjne, ponieważ są w stanie zapewnić najbardziej efektywne ich wykorzystanie. A to z kolei umożliwia koncentrację przedsiębiorstw służących kształtowaniu biegunów wzrostu gospodarczego.

Zainteresowania regionalizmu zostały wówczas skierowane także na badania terytorialnego aspektu aktywności ludzkiej oraz analizowanie, jakie znaczenie może to mieć dla rozumienia zachowań i relacji społecznych. Zasadniczym celem tego rodzaju badań było określenie charakteru związków pomiędzy ludźmi a ich działaniami oraz związków pomiędzy ludźmi a ich środowiskiem geograficzno-przyrodniczym.

Do nowych obiektów badań regionalizmu, jakie zostały dodane w tym i późniejszych okresach, zalicza się metodykę rozmieszczenia innowacji oraz systemów telekomunikacyjnych i komputerowych. Dzieje się to zgodnie z narastającym przekonaniem, że charakter aktualnych i przyszłych stosunków społeczno-gospodarczych w coraz większym stopniu będzie zależeć od osiągnięć

w dziedzinie nowoczesnych technologii, a zwłaszcza technologii telekomunikacyjnych i informatycznych. Duże znaczenie zyskuje także problem jakości życia oraz relacji pomiędzy jakością życia a efektami produkcyjnymi. Zjawiska te stworzyły nowe problemy badawcze stojące przed regionalizmem w Rosji i wymusiły stworzenie nowych instrumentów umożliwiających analizę nowych tendencji społecznych i gospodarczych.

Należy dodać, że regionalizm obejmuje także zagadnienia relacji pomiędzy regionami w postaci teorii międzyregionalnego ekonomicznego współdziałania (lub też współdziałania regionalnych gospodarek). Teoria ta obejmuje i jednocześnie integruje konkretne teorie rozmieszczenia środków produkcji, międzyregionalnych związków gospodarczych oraz stosunków podziału.

Wnioski

Przez cały okres rozwoju regionalizmu w Rosji przewija się zasadniczy problem i wyznacznik jej głównych zainteresowań, to jest rozmieszczenie sił produkcyjnych pomiędzy poszczególnymi regionami, tak aby uzyskać synergię oraz maksymalne wykorzystanie posiadanych zasobów w ramach całego państwa.

Prawidłowości rozmieszczenia sił produkcyjnych traktowane były jako przejaw tendencji produkcyjnych będących pochodną zjawisk zachodzących w całej gospodarce narodowej. Prawidłowości te były ujmowane jako pochodne systemu społeczno-ekonomicznego, poziomu rozwoju ekonomicznego, poziomu rozwoju naukowo-technicznego czy potrzeb racjonalności ekonomicznej. Zasady rozmieszczenia sił wytwórczych są odzwierciedleniem prawidłowości w znacznym stopniu określonych przez regionalizm, skupiających się na przesłankach głównie o charakterze produkcyjnym, zarówno na poziomie regionu, jak i całego państwa.

Od początków swego istnienia zarządzanie regionem w Rosji miało administracyjny charakter i nie zmieniło się to w istotny sposób nawet w okresie osłabienia władzy centralnej i zapoczątkowaniu procesu decentralizacji, które powodowały przenoszenie wielu decyzji i ciężaru odpowiedzialności na niższe – regionalne – szczeble zarządzania. Nie wpłynęło to jednak na metody podejmowania decyzji, które były prostą kontynuacją metod nakazowo-administracyjnych, jakie ukształtowały się na wszystkich poziomach decyzyjnych w strukturze władzy państwa sowieckiego, praktykowanych przez wiele dziesięcioleci.

Bieżąca sytuacja społeczno-ekonomiczna regionów, a szczególnie nasilające się zjawiska aktywności gospodarczej i powstające na tej podstawie przedsięwzięcia gospodarcze, stają się wyzwaniem dla modelu nakazowo-rozdzielczego zarządzania regionem, realizowanego przez archaiczny aparat urzędniczy. Brak adekwatnych do bieżących wyzwań gospodarczych metod zarządzania i stylu zarządzania oraz brak rozwiązań regulacyjnych doprowadził bowiem do postawienia wielu podmiotów gospodarczych w sytuacji wykraczającej poza ramy legalności. Od strony praktycznej prowadzi to do zamiany systemu gospodarczego danego regionu, a w konsekwencji do zmiany stosunków społecznych na

jego terytorium. Zmiany tego rodzaju mogą powodować przekształcenia całej struktury gospodarczej oraz społecznej regionu i jednocześnie przyczynić się do zmiany jego dotychczasowego charakteru produkcyjnego i roli w systemie społeczno-gospodarczym państwa. Zakłada się zatem, że w celu zachowania istoty i spójności danego regionu władza – i centralna, i regionalna – powinna na nowo skonstruować system regulacyjny i relacje z podmiotami gospodarczymi, a w niedalekiej (jak się oczekuje) przyszłości także społecznymi.

Podsumowaniem tego rodzaju analizy i definiowania zarządzania regionalnego może być stwierdzenie, że proponowane koncepcyjne zasady zarządzania regionem opierają się na tym, że podmiotem zarządzania regionem jest władza. Stwierdza się także, że władza regionalna istnieje i funkcjonuje dlatego, że jest niezbędnym elementem i przyczyną działalności zarządczej w regionie. W konsekwencji dodaje się, że władza jest niezbędna dla zarządzania i co więcej – jeśli zarządzanie nie jest realizowane, to władza przestaje być niezbędną.

W dalszych rozważaniach nad zarządzaniem regionem i jego istotą przywodzi się koncepcję struktury nośnej, która wykorzystuje samo zarządzanie jako działalność wielowariantową i wieloaspektową, niezależną ani od woli podmiotu, ani od przedmiotu zarządzania. Podmioty i przedmioty mogą natomiast wpływać na wielkość i charakter różnych aspektów podejmowanych decyzji, kształtując ich specyfikę. Dlatego też, definiując istotne cechy danego regionu, mogą kształtować specyfikę zarządzania nim [<http://www.catback.ru>].

Literatura

- Бутов В.И., Игнатов В.Г., Кетова Н.П. (2000), *Основы региональной экономики*, Изд-во „МарТ”, Москва, Ростов-на-Дону.
- Главацкая Н. (2002), *Типология российских регионов*, Ассоциация университетов и колледжей Канады, Москва.
- Клемешев А.Р. (2005), *Регион в условиях глобализации*, „Вестник ВГУ. Серия Гуманитарные науки”, 2.
- Зонova Т.В. (1999), *От Европы государств к Европе регионов?*, „Полис”, 5.

Źródła internetowe

- Государственное управление в регионах: Новые подходы*, <http://www.catback.ru> [dostęp: 25.03.2012].
- Макарычев А., г. Нижний Новгород, www.prof.msu.ru [dostęp: 27.03.2012].
- Малин А.С., *Региональное управление*, <http://ecsocman.hse.ru> [dostęp: 26.03.2012].
- Современный регионализм: Теоретическое содержание*, <http://dvo.sut.ru/libr> [dostęp: 28.03.2012].
- <http://lib.rus.ec> [dostęp: 28.03.2012].
- <http://region06.moy.su> [dostęp: 24.03.2012].
- <http://www.ebiblioteka.lt> [dostęp: 26.03.2012].
- <http://www.geogr.msu.ru> [dostęp: 24.03.2012].